

УДК 336.5

Клітинський Ю. С.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОДОСТАТНОСТІ ТЕРИТОРІЙ

Умови кризи вимагають трансформації парадигми економічних взаємозв'язків між центром і регіонами у рамках бюджетного процесу у напрямі посилення вектора розвитку їх самостійності та самодостатності. Для державного бюджету та бюджетів регіонів характерним є дефіцит ресурсів. Фінансова самостійність і самодостатність регіонів визначається станом і рівнем розвитку бюджетного потенціалу, який повинен в повному обсязі та з відповідними якісними параметрами забезпечувати витратні зобов'язання регіонів. Для досягнення самостійності регіонів – необхідно надати новий імпульс розвитку регіонів у напрямі створення фінансової бази формування податкових прибутків, адекватних потребам регіонального бюджету. Питання створення власного бюджетного потенціалу можливо вирішувати за рахунок інвестиційної складової шляхом використання методів стимулюючого характеру в частині оподаткування, включення інвестиційних проектів в цільові комплексні програми розвитку територій. Вирішення завдань фінансового забезпечення самодостатності територій визначає необхідність розробки і проведення регіональної політики за трьома основними напрямками: економічний, соціальний і екологічний розвиток. Об'єднуючим елементом є наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів, на забезпечення якого спрямована регіональна фінансова політика. Вона створює фінансову основу формування політики стійкого соціально-економічного розвитку регіону. Дослідження інвестиційного середовища в Україні свідчить про необхідність використання усього комплексу важелів (державних і ринкових) для формування привабливого інвестиційного клімату і залучення потрібного обсягу інвестиційних ресурсів у вітчизняну економіку. Задоволення регіональної економіки в кредитних ресурсах забезпечує підвищення її стійкості за рахунок залучення кредитних ресурсів в ефективні та конкурентоздатні виробництва і види діяльності. Високі можливості отримання позикових коштів підвищують гнучкість бізнесу і його конкурентоспроможність.

Фундаментальні питання фінансування розвитку територій розглянуто у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як В. Бондаренко, Т. Бондарук, І. Вахович, В. Зайчикової, В. Геєць, Л. Калашнікової, І. Козій, І. Лучик, К. Павлюк, А. Козоріз, О. Кириленко, М. Люткевич, В. Мережко, О. Мороз, І. Музика, К. Срібна. Виходячи з завдань цього дослідження науковий інтерес мають роботи авторів В. Бодрова, М. Бутка, А. Валюха, Л. Васюренко, Б. Данилишина, Н. Карлової, М. Кравченко, В. Мартиненка, Г. Панікара, Т. Покотило, Д. Стеченка, О. Шевченка, І. Яковенко присвячені проблемам оцінки ефективності регіональних інвестиційних програм [1–5]. Що стосується питань фінансування РІП, відомі наукові роботи таких зарубіжних вчених-економістів як Р. Армстронг, С. Блейк, Р. Бірман, Е. Добсон, Е. Дж. Долан, С. Шмідт. Проте, окремі аспекти цієї проблеми потребують подальшого дослідження: зокрема, обґрунтування механізму фінансового забезпечення самодостатності територій, розвиток механізму фінансування регіональних інвестиційних програм, встановлення кількісних і якісних параметрів для оцінки їх ефективності.

Метою статті є обґрунтування пріоритетних напрямів формування механізму фінансового забезпечення самодостатності територій та оцінки результативності регіональних інвестиційних програм.

Фінансове забезпечення самодостатності території визначається такими фінансовими важелями як бюджетна політика, інвестиційно-кредитна політика та фінансова політика (рис. 1). Основними елементами їх формування є: тип політики, умови формування на макро- та мезорівней з урахуванням нормативно-правового забезпечення, методи та інструменти.

Бюджетний потенціал регіону формується в процесі взаємодії фінансових потоків, що мають різні джерела утворення і функціональне призначення. Власний бюджетний потенціал регіону формується за рахунок місцевих податків та податків, передбачених спеціальними податковими режимами, а також неподаткових прибутків отримуваних від державної (органів влади регіону) і муніципальної власності. Джерелами утворення залученого бюджетного потенціалу є податки і збори, що перераховуються до регіональних бюджетів в порядку, визначеному Бюджетним кодексом України та щорічно Законом про державний бюджет України на черговий фінансовий рік і надходження, що отримуються регіональними бюджетами у вигляді безоплатних надходжень з державного бюджету (дотації, субвенції, додаткові дотації).

Рис. 1. Основні фінансові важелі механізму фінансового забезпечення самодостатності територій

Метою фінансової політики на регіональному рівні є створення фінансової основи стійкого соціально-економічного розвитку регіону шляхом забезпечення збалансованого зростання фінансових ресурсів. До завдань регіональної фінансової політики відносяться: забезпечення балансу фінансових ресурсів у всіх ланках фінансової системи регіону; встановлення раціонального розподілу і використання фінансових ресурсів регіону; організація регулювання і стимулювання економічних і соціальних процесів фінансовими методами, забезпечення підвищення рівня життя населення регіону; створення ефективної системи управління регіональними фінансами; забезпечення фінансової незалежності та здатності до саморозвитку регіону.

Для оцінки ефективності складових регіональної фінансової політики пропонується використовувати показники зростання обсягу інвестицій в основний капітал, податкових надходжень та бюджетної забезпеченості регіону на душу населення.

Фінансовий потенціал регіону визначається його ресурсними можливостями, конкурентоспроможністю, поєднанням зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку. Зовнішнім імпульсом розширеного відтворення регіонального капіталу є заходи по залученню зовнішніх інвестицій, субвенцій та інших фінансових надходжень і довгострокових капіталовкладень. Серед внутрішніх чинників зміцнення фінансової бази регіонів сьогодні важливого значення набуває підвищення ефективності використання власних прибуткових джерел та визначення додаткових дохідних джерел.

Регіональна податкова політика покликана забезпечити баланс централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів регіону. Найбільш поширеними інструментами податкової політики, що використовуються в регіонах, є диференційовані податкові ставки і пільги. Проте їх застосування не забезпечене методичними рекомендаціями, що призвело до нерівномірного розподілу податкового тягара між різними категоріями платників податків.

Необхідність залучення інвестицій і активізації інвестиційної діяльності підприємств вимагає розробки адекватної інвестиційної політики, що забезпечує ефективну взаємодію і інтеграцію всіх учасників інвестиційного процесу. Основними напрямками діяльності держави в рамках інвестиційної політики є визначення оптимальних пропорцій між накопиченням і споживанням структури і напрямів використання фондів накопичення і споживання, участь у фінансуванні і кредитуванні інвестицій в галузях промисловості, стимулювання переважно непрямими методами притоку приватних інвестицій. В ситуації, що склалася, активізація інвестиційних процесів в промисловості доцільна за допомогою адекватного державного втручання, як з погляду регулювання інвестицій, так і з позиції розробки ефективної інвестиційної політики. Ця політика полягає в цілеспрямованій взаємодії органів влади різного рівня з метою активізації інвестиційних процесів і підвищення конкурентоспроможності промислового комплексу. Основними критеріями доцільності включення інвестиційного проекту в регіональну інвестиційну програму є: відповідність цілям регіональної інвестиційної програми (РІП); здатність генерувати достатні грошові потоки для обслуговування залученого фінансування; достатня віддача на вкладені бюджетні кошти; наявність соціального ефекту. В систему показників доцільно включити темп зростання інвестицій як з бюджетних джерел так і з позабюджетних. Такий механізм фінансування регіональних інвестиційних програм націлений на економію бюджетних інвестицій, які є характерними для умов дотаційного регіону.

Динаміку цих показників необхідно відстежувати, за допомогою показника результативності РІП.

$$T_p^{PI} = \frac{PI_0 + PI_i}{PI_0}, \quad (1)$$

де PI_0 – інвестиції в РІП з позабюджетних джерел на початок поточного року; PI_i – інвестиції в РІП з позабюджетних джерел у поточному році.

$$T_p^{BI} = \frac{BI_0 + BI_i}{BI_0}, \quad (2)$$

де BI_0 – бюджетні інвестиції у РІП на початок поточного року; BI_i – бюджетні інвестицій в РІП в поточному році.

Для оцінки ефективності РІП пропонується показник який пов'язує витрати на реалізацію програми з приростом результуючого показника:

$$E_{PI} = \frac{\sum_{j=1}^m (\Delta PI_n + \Delta PI_{nn})_j}{Bi}, \quad (3)$$

де ΔPI_n – додаткова сума податків, що надходять у поточному році в регіональний бюджет в результаті реалізації j -го проекту; ΔPI_{nn} – додаткова сума неподаткових надходжень у поточному році в регіональний бюджет в результаті реалізації j -го проекту; Bi – загальна величина бюджетних інвестицій в РІП в поточному році; $j = 1 \dots m$ - кількість інвестиційних проектів, включених до РІП.

Критерієм для позитивної оцінки ефективності реалізації програми є показник ефективності (E_{PI}) який перевищує 1. Це означає: кожна гривня бюджетних інвестицій повинна забезпечувати більший обсяг додаткових податкових і неподаткових надходжень в регіональний бюджет.

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки основних показників бюджетної політики та доходів території Луганської області та України, 2010–2013рр.

Показники	Луганська область	Україна
Витрати мінімальні /Доходи бюджету	0,832	0,634
Дефіцит бюджету /Доходи бюджету	0,984	0,945
Власні доходи /Доходи бюджету	0,820	0,994
Середня чисельність населення /Доходи бюджету	-0,946	-0,970

У разі незадовільної оцінки результативності та ефективності РПП, бюджетні кошти повинні ставати платними, тобто форма їх надання, повинна змінюватися на бюджетні кредити. Використовуючи моніторинг запропонованої системи показників для оцінки результативності та ефективності реалізації РПП, органи влади можуть своєчасно виявити негативні тенденції у ході виконання програми та вжити заходів щодо коригування й оптимізації умов її фінансування. Аналіз бюджетного потенціалу підтвердив наявність тісного кореляційного зв'язку з отриманням бюджетних коштів.

Результати аналізу бюджетної політики Луганської області та України довели наявність тісного зв'язку (у середньому 0,87) доходів бюджету з мінімальними витратами, власними доходами та дефіцитом бюджету. Проте, взагалі відсутній зв'язок бюджетної політики з середньою чисельністю населення території. Тому, при перерозподілу бюджетних коштів між територіями необхідно орієнтуватися на доходи на душу населення окремих територій, що є прийнятним в міжнародній практиці.

ВИСНОВКИ

Поточне функціонування, раціональна взаємодія і перспективний розвиток економіки територій значною мірою залежать від стану і здатності території самостійно фінансувати витратні повноваження. Рівень бюджетного потенціалу безпосередньо впливає на стійкий розвиток територій. Досягнення фінансової незалежності територій і стійкості їх соціально-економічного розвитку вимагає вирішення завдання розробки фінансової політики. Управління регіональними фінансовими ресурсами можливо тільки за умови узгодженості між основними видами фінансової політики, яка досягається шляхом об'єднання в єдину регіональну фінансову політику. Механізм фінансування регіональних інвестиційних програм повинен бути спрямований на економію бюджетних інвестицій і залучення максимально можливого обсягу позабюджетних інвестицій. Оцінка доцільності включення інвестиційних проектів у регіональну інвестиційну програму засновується на використанні показників зростання фінансового потенціалу регіону, бюджетної і комерційної ефективності проекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концептуальні засади формування і оцінки фінансового потенціалу регіону: / М. А. Козоріз, О. М. Люткевич, Г. В. Возняк [та ін.]; НАН України Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 99 с.
2. Кравченко С. О. Сутність фінансового забезпечення державної регіональної політики [Електронне наукове фахове видання] / С. О. Кравченко // Державне управління: теорія та практика. – 2011. – № 1. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Kravchenko.pdf>.
3. Лучик В. Є. Місцеві бюджети як фінансова основа розвитку регіонів / В. Є. Лучик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 1. – С. 16–19.
4. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: [монографія] / за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. – 376 с.
5. Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання / ред. Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2010. – 35 с.